

PREPARE PACIFIC

KOVIDI-19 NA I LAVELAVE
NI I KENA TEKIVUTAKI
NI VEICULA KI NA MATA
TAMATA VAKA VITI

NA NODA I LAVELAVE NA LEWENIVANUA
Updated 25th June, 2021

NA NODA I LAVELAVE NA LEWENIVANUA

Updated 25th June, 2021

TEKIVUTAKI NA VEICULA NI KOVIDI-19 KI NA MATA TAMATA **VAKA-PASIFIKA**

Keitou kila ni so vei kemuni o ni na leqataka tiko na nomuni taura na i cula. Keitou gadreva me keitou solia vei kemuni na i tukutuku me na vukei kemuni kei na nomuni matavuvale ena nomuni vakavakarau ki na gauna mo ni na cula kina.

O cei e rawa ni cula

Na matanitu o Niusiladi e qarauna me ra na cula taumada o ira na veiwasewase e rawa ni na veitauvi vakarawarawa vei ira na Kovidi-19. E sa rawa ni ko na cula qo kevaka:

- O iko e dua ko wili e na mata tamata vaka-Pasifika ka yabaki 16 se sivia
- ko veiqaravi ena i yatuni e liu ni tabana ni bula , se ko cakacaka ena i tikotiko vakarautaki ni tiko vakatikitiki se ena i curucuru ni vanua
- Ko vakaitikotiko se ko veiqaravi ena nodra i tikotiko vakarautaki na i taba qase sara
- E rawa ni ra tauvimate bibi sara mai na COVID19 o ira na i noda i taba qase sara

E rawa talega ni ko cula kevaka ko vakaitikotiko ena Sauca kei Okaladi ka:

- tauvi iko tiko e dua na mate bibi (me vaka na : cegu oca, mate ni uto, mate ni suka, mate ni yatevuso se ivi)
- tiko vei iko e dua na malumalumu
- ko marama tiko bibi se buketete

O ira era wili ena vei-wasewase oqo era na ciqoma e dua na email se i tukutuku ena talevoni ka na vakasalataki ira me ra na digitaka na nodra tiki ni siga kei na gauna ni cula ena mona-livaliva se ena tabana veivuke ni i cula se Vaccination Helpline. Kevaka o iko se dua tale na lewe ni nomu vuvale se sega tiko ni ciqoma na i tukutuku oqori, dou rawa ni qirita na Vaccination Helpline ena naba ni talevoni:

0800 28 29 26

Qirita na naba oqori ena maliwa ni 8 na kaloko ena mataka kei na 8 na kaloko ena bogi, ena loma ni 7 na siga ni macawa.

Na veiwasewase vakamatavuvale kei ira na veiqaravi vei ira na veiwasewase ni cula taumada esa rawa ni ra cula talega qo

Kevaka ko vakaitikotiko vata kei na dua e tiko ena i wasewase
ni cula taumada e sa na rawa ni ko cula vata ga kei ira.

Cava e liu taumada kina na veicula e na Sauca kei Okaladi

E Niusiladi e curu mai na Kovid-19 e ena i curucuru ni vanua ka
vakavuna me na veitauvi vakarawarawa vei ira na cakacaka
ena i curucuru ni vanua na mate oqo. E vuqa vei ira na mata
tamata vaka- Pasifika era cakacaka ena i curucuru ni vanua,
ena yatu e liu ni tabana ni bula kei na veitaba ni cakacaka bibi
tale eso. Me vaka ni tiko na rara ni waqavuka ena Mua-i-ra
kei Okaladi, e vakavuna oqo me na veitauvi vakarawarawa vei
keda na Kovid-19. E na gauna e a veitauvi vakavuqa kina na
Kovid-19, e a vakavuleqa sara vakalevu vei ira na mata tamata
vaka-Pasifika ena mua-i-ra kei Okaladi.

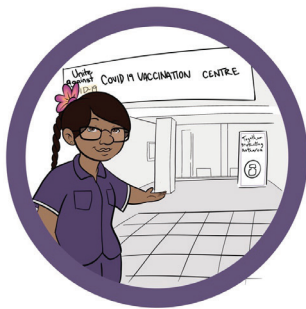

O ira kece era vakaitikotiko e Niusiladi ka yabaki 16 ka sivia, wili kina o ira na sega ni vakaitikotiko tudei e rawa kece ni cula

E sa kaya na matanitu ni rawa ni da cula kece na tiko ena qele vaka Niusiladi veitalia ga ke ko sega ni vakaitikotiko tudei se lewe ni vanua

E na kumuni e so na i tukutuku baleti iko me na kilai kina o ira era sa cula. Na i tukutuku oqori ena maroroi vakatabakidua ga ena i lavelave ni cula na Kovidi-19 ka na sega ni vakadewataki ki na dua tale na tabana ni matanitu.

E dodonu mo na yabaki 16 se sivia mo rawa ni na qai cula. E sega ni saumi na cula.

Na gauna cava e ra na qai cula kina na lewe ni vanua raraba

Na porokaramu ni nodra cula na lewe i Niusiladi raraba ena tekivu ena vula o Julai 2021.

Na wainimate ni cula ena veirauti me da cula kece kina na lewe i Niusiladi. E da sa vakauqeti kece na lewe ni mata tamata vaka-Pasifika me da la'ki cula rawa ni sebera ni tekivu na porokaramu raraba

Na cava na wainimate ni i cula

Na wainimate ko na cula kina e vakatokai na Pfizer.

E sega ni wainimate bula ka kena i balebale ni na sega ni culai ki yagomu na manumanu ni mate. Ko na sega ni tauvi Kovid-19 mai na i cula qo.

Na ka e culai ki na yagomu e vakatokai na Messenger RNA. Na Messenger RNA e sega ni ka vou ka sa vakadikevi mai e na dua na gauna balavu ena vuku ni veimate taka tale e so me vaka na flu.

Leqataki vakalevu na matua

Na ka e cakava na i cula

Na Messenger RNA e vakatavulica na tiki ni yago me bulia e dua na tiki ni ka e vakatokai na protein ka katona na sotia ni yago me i sasabai ni curu yani na manumanu ni mate. Na i sasabai oqo e na vukea na yaqomu me valuta na manumanu ni mate ke drau veitaratara vata kei dua e tauvi koya na Kovid-19.

Na wainimate ni i cula ena sega ni tiko vakadede ena yago – e na vica wale ga na siga. E na gauna ga sa vakadewataka oti kina na i tukutuku ki na yago me bulia na sotia ni yago e dua na i sasabai, e sa na vakarusa vakataki koya ga na yagoda na messenger RNA.

E na sega ni ni veisautaka na nomu DNA na i cula

Na Messenger RNA ena na sega ni curuma na tiki ni yago ka maroroi tu kina noda DNA ka na sega ni rawa ni na veisautaka na noda DNA.

RNA

DNA

O cei ena gadreva e rua na i cula

- O keda kece e da na gadreva e rua na i cula, me na 21 na siga (3 na macawa) na kedrau veiyawaki.
- Ni oti na i matai ni cula, e sa na tiko e yagomu eso na i sasabai ki na Kovid-19.
- Na i karua ni cula ena vakaikuritaka na nomu taqomaki mai na manumanu ni mate.
- Mai na gauna ko cula oti kina, ena taura toka e vica na macawa na nona vakavakarau na sotia ni yagomu me na qai ciqoma taucoko na i cula.

**Meda cula vakarua,
cula vakadua qai
oti e 21 na siga qai
cula tale**

**Ni oti na i matai ni
cula, e sa na tiko
e yagomu eso na i
sasabai**

**Na i karua ni cula
ena vakaikuritaka na
nomu taqomaki mai na
manumanu ni mate**

E daumaka na i cula

E da kila ni daumaka na i cula na Pfizer me vaka ni sa vica na vula na kena vakatovolei ki vei ira e sivia na 40,000 na tamata. Me yacova mai nikua e milioni vakamilioni na tamata mai na duidui yabaki ni bula, yalewa kei na tagane, veimatatamata ka daumaka sara vei ira na i cula.

Mai na veivakadidike ogo e da kila rawa kina ni daumaka na i cula ka tu yadua sara na kena yaco na veivakaleqai vei ira e so.

E tiko e vica na i tuvatuva ni qaqarauni

E tu yadua sara me na qai dua e tauvimate vakalevu ena vuku ni i cula, ia era sa vakarautaki vinaka tu na dau veicula me ra na qaravi iko ke mani ko tauvimate vakasauri ena vuku ni i cula.

E na gadrevi mo na wawa me 20 na miniti ni ko cula oti ka me na vakaraici iko e dua na dauniveiqaravi mai na tabana ni bula me tiki ni qaqarauni. Ogo e dau vakayacori vakakina ni dua e cula, ka wili talega kina na i cula ni flu.

E daumaka na i cula vei ira na i taba qase sara kei ira e tauvi ira na veimate bibi e so

E sa ka bibi sara me ra cula ko ira e na i taba tamata qase sara kei ira e tauvi ira tiko na veimate bibi eso ka ni na rawa me vakavuleqa sara vei ira na Kovidi-19 ke vakatautauvatataki vei ira na weiwasewase ni taba tamata tale e so.

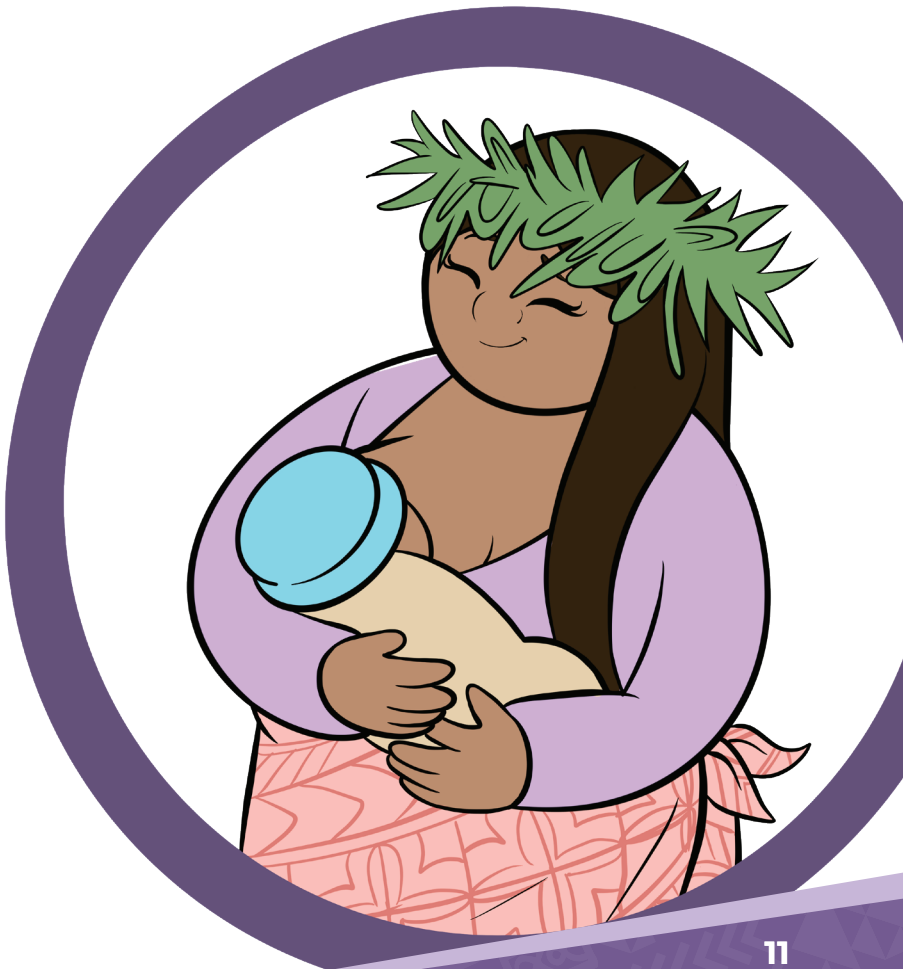
E dua na i wiliwili lailai sara ni tamata era sa sega ni rawa ni cula, ia ni bera ni ko cula ena tarogi vei iko ke tauvi iko tiko e dua na mate bibi kei na wainimate ko dau gunuva e na veisiga.

Na i cula e daumaka vei ira na marama tiko bibi/bukete

Kevaka ko marama tiko bibi ka ko digitaka mo cula, e rawa ni ko laki cula e liu. E bibi mo drau na veitalanoataka kei na nomu vuniwai se dauniveivakasucumi vakabibi ke so na mate e tauvi iko tiko.

Na i cula e daumaka vei ira na marama vakasucu gone

E sega ni dua na ka e laurai me vakavulega vei ira na marama vakasucu gone.

Na revurevu ni cula ko na vakila e na rawa ni tautauva- ta kei na veicula tale eso

Ena cula na tabamu. E vuqa vei ira sa cula oti ena i cula qo e ra vakila na mosi ni tabadra kei na wawale ni yago.

Eso tale era vakila na momosi ni yago, tubu ni katakata, batabata kei na veilecayaki ni yago.

E vuqa na veika oqo e sega ni yaco vakadede.

CAVA O NA VAKILA	CAVA ENA VUKEI IKO	GAUNA E RAWA NI TEKIVU
Mosi ni tabamu, mosi ni ulu e rau veitauvi vakalevu	Biuta e dua na i sulu suasua se wai batabata ki na mawe ni cula. Biuta toka me vica na miniti Kua ni ko masia na mawe ni cula.	E na loma ni 6–24 na auwa
Momosi ni yago, veilecayaki ni yago, tubu ni katakata, batabata, momosi ni sema ni yago, e rawa talega ni ko lomalomaca (e yaco vakalevu qo ni oti na i karua ni cula).*	Vakacegu vakavinaka ka gunu wai vakalevu. Taura na paracetamol se na ibuprofen muria vinaka na i vakasala nitaba ni buli wainimate. Kere vakasala mai vua na nomu dauniveqaravi ena tabana ni bula ke bibi cake na mate	E na loma ni 6–48 na auwa

*na veika o na vakila oqo e rawa ni sega ni vakavuna na i cula ka rawa ni vakatakilakila ni dua tale na mate. Vakasaqara na i vakasala vakavuniwai ke ko loma tarotaro.

Ke ko leqataka na mate e tauvi iko, se sa bibi cake na mate, qirita na nomu vuniwai se na **Healthline ena 0800 358 5453**.

Na i cula e sasabai vinaka ni duidui ni veimataqali Kovid-19

Na i vakadinadina e tiko nikua o ya ni sasabai vinaka ni veimataqali COVID19 ka kune taumada mai na UK kei na kena mai Aferika. Kevaka ena kune tale e dua tale na kena mataqali, na wainimate ni cula ogo ena rawa ni na veisautaki vakatotolo me na sabaya talega na mataqali o ya.

Na i cula e sasabai vinaka ni mate na Kovid-19

E laurai ena vakadidike ni na i cula na Pfizer e 90 ki na 95 na pasede na kena yaga vei ira era sa cula kina.

E se sega tiko ga ni kilai na dede ni gauna kona taqomaki tiko kina mai na Kovid-19 ia e namaki ni na via taura toka e walu vakacaca na vula.

E na rawa ni veitauvi na Kovid-19 vei ira era sa cula oti. O ira ga era sa cula oti e na mamada na nodra tauvimate ka na sega ni ra curu ki valenibula. Ogo na vuna e sa rui bibi kina me ra cula o ira na ra i taba qase sara kei ira na tauvi ira tiko e so na mate bibi.

Na cula e na vakalailaitaka na nomu na vakadewa na mate vei ira na nomu vei ira na nomu lewe ni vuvala kei nomu tokani.

E vuqa era na ciqoma e dua na email mai vei ira na nodra vuniwai (GP) me baleta na siga lokuci me ra cula kina. Kevaka e sega tiko ni dua na nomudou vuniwai ni vuvala, sa kena gauna vinaka qo me na volai kina e dua.

E caka vakacava na lokuci ni siga ni cula ena taba ni veicula vaka- Pasifika

E rua tiko na taba ni veicula ka rau cici tiko e Okaladi. E dua ena Otara MIT Building, 5 Otara Road kei na kena i karua ena 7 Westgate Road, Westgate.

E ra vei qaravi e na vale ni veicula oqo o ira na daunive qaravi e ra vosataka na vei vosa vaka- Pasifika ka rawa ni ra vukeyi iko kei na nomu matavuvavale se mata lotu me baleta na nomuni na cula.

Kevaka o sa rawa ni cula qo, e rawa ni ko na la ki cula ena dua ga na taba ni veicula volekati iko, ia kevaka ko gadreva mo laki cula ena taba ni vei qaravi vaka-Pasifika:

1. Eratou sana veitaratara tau mada yani na tabana ni bula kei ira na vei qaravi me baleta na i cula ena talevoni se veivosaki ena tabana vakalivaliva, moni na qai rawa nina vakataudeitaka taumada na siga kei na gauna mona cula kina
2. Digitaka na sala ni veitaratara ena nomu talevoni se veivosaki ena tabana vakalivaliva, me rawa ni ko vakadeitaka na nomu sana cula
3. Mo qai digitaka Otara se Westgate na vanua moni na qai lai tauri kina na i cula ni tatarovi ni Kovid-19
4. Digitaka na siga kei na gauna
5. Eratou sana qai veitaratara tale yai na kena tabana ena talevoni se veivosaki ena tabana vakalivaliva ni sana vakadeitaki

Me vakadeitaki na nomuni via taura nai cula ni tatarovi ni Kovid-19, ni qai veitaratara se qiri kina 0800 28 29 26 mai na 8:00 ena mataka – 8:00 ena yakavi, ka ratou na dola jiko ena veisiga

KE DUA NOMUNI VAKATATARO
Veitaratara vua na nomu vuniwai se GP
Healthline ena naba **0800 358 5453**

Prepare Pacific website **www.preparepacific.nz**

COVID 19 vaccines website:
**[www.covid19.govt.nz/health-and-wellbeing
/Kovidi-19-vaccines](http://www.covid19.govt.nz/health-and-wellbeing/Kovidi-19-vaccines)**

**This Resource was developed based on
the latest information available:
Updated 25th June, 2021**

Notes

Notes

PREPARE
PACIFIC

